

7. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы взрослости. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 416 с. – (Справочник практического психолога).
8. Психология человека от рождения до смерти/ Под ред. А.А.Реана. – СПб., 2003.
9. Психология развития /Под ред. А.К.Болотовой и О.Н.Молчановой. – М.: ЧеРо, 2005. – 524 с.
10. Проблемы психологии личности. — М.: Наука, 1982. – С. 133-139.
11. Слободчиков В. И.: Категория возраста в психологии и педагогике развития. – М., 1991. – 373 с.
12. Сапогова Е. «Відкритий урок: розробки, технології, досвід». – 2005. – №7-8 Видавництво «Плеяди».
13. Шаповаленко И.В. Возрастная психология. (Психология развития и возрастная психология). – М.: Гардарики, 2005.

О.В.Пахомова,

асистент,

Криворізький ДПУ

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК СКЛАДНОГО ІНТЕГРАТИВНОГО УТВОРЕННЯ

У статті аналізується структура професійної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, виокремлюється варіативна і інваріантна складові професійної компетентності як складного інтегративного утворення.

В статье анализируется структура профессиональной компетентности будущих учителей филологических дисциплин, выделяется вариативная и инвариантная составные части профессиональной компетентности как сложного интегративного образования.

The article deals with the structure of professional competence of the future teachers of the philological subjects, the variant and invariant constituent of the professional competence as a complex integrative unit.

Ключові слова: професійна компетентність, компетенція, структурний компонент, варіативна частина, інваріантна частина.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетенция, структурный компонент, вариативная часть, инвариантная часть.

Key words: professional competence, competency, structural component, variant constituent, invariant constituent.

З огляду на новітні тенденції (постановка проблеми) розвитку суспільства, основні принципи і вимоги Болонської декларації;

створення єдиного ринку праці та інтелектуального простору, підвищення мобільності кадрів, особливо великого значення набуває формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін. Нові суспільні відносини в умовах трансформації суспільства зобов'язують особистість самостійно і вільно орієнтуватися та компетентно діяти у реальному житті і трудовій діяльності. Отже, цілком природно посилюється інтерес до питання формування професійної компетентності як важливої складової становлення особистості майбутніх учителів філологічних дисциплін. Проте, в теорії та практиці вищої школи виникла суперечність між суспільною потребою у висококваліфікованих учителях і традиційним підходом до здійснення їх професійної підготовки. Л.В. Кондрашова зазначає, що «аналіз повсякденної практики дозволяє говорити про те, що вища школа не завжди формує у своїх випускників в повній мірі готовність до життя і праці в нових умовах» [2, с. 20].

Проблемі формування професійної компетентності (загальний аналіз останніх досліджень і публікацій) майбутніх фахівців присвячені праці українських дослідників О.В.Овчарук, О.І.Пометун, О.І.Локшиною, О.Я.Савченко, С.Є.Трабачевої, Л.І. Парашенко. У російській педагогічній і психологічній літературі вивченням питання компетентності займалися В.І.Байденко, Н.В.Кузьміна, Б.Д.Ельконін, В.В.Серіков, А.В.Хуторський, В.Д.Шадріков, Г.І.Ібрагімов, Ю.Г.Татур, Є.Ф.Зеєр, С.Є.Шишов. Серед новітніх досліджень з проблеми формування професійної компетентності слід зазначити роботи В.А.Адольфа, В.А.Болотова, В.Н.Введенського, К.Б.Віаніс-Трофименко, І.О.Зимньої, М.І.Лук'янової, О.В.Морозова, Н.Ю.Сенягіної, В.Я.Синенко, Т.М.Сорокіної, Д.В.Чернілевського.

Окремі аспекти професійної підготовки сучасного педагога представлені у працях А.К.Маркової, яка розробляє психологічну модель професійної компетенції вчителя; І.І.Риданової, О.А.Абдуліна, які розробляли комунікативні вміння в структурі педагогічної майстерності; Л.А.Петровської, яка досліджує педагогічну компетентність у спілкуванні.

Професійна компетентність – категорія багатоаспектна. Її структура визначається цілями й завданнями сучасної освіти і являє собою цілісну систему. Проте, незважаючи на розробленість певних аспектів досліджуваної теми, на сучасному етапі питання структури

професійної компетентності залишається до сих пір остаточно невизначеним. Загалом структура професійної компетентності майбутніх учителів визначається дослідниками через набір певного числа компетенцій, але різні науковці виокремлюють абсолютно різні види компетенцій, які складають структуру професійної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін (ПКМУ ФД). Отже, (формулювання мети статті) метою нашої статті є аналіз структурних компонентів професійної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін і виокремлення її інваріантної і варіативної складових.

Не викликає сумніву, що зміст і структура професійної компетентності (виклад основного змісту публікації) обумовлені специфікою професійної діяльності (Байденко В.І., Гончарова Н.Л., Зеєр Е.Ф., Зимня І.А.). Провідним положенням для нас є те, що професійна компетентність за своєю структурою є сукупністю компетенцій, які диференціюються за різними ознаками, а за змістовним наповненням з певного числа компонентів.

В структурі ПКМУ ФД дослідниками були виявлені наступні основні види компетенцій: комунікативна, психологічна, соціальна, фахова (предметна, спеціальна), методологічна, методична (дидактико-методична), етична або моральна, операційна (практико-діяльнісна, технологічна, функціональна), загальнокультурна, управлінська, інформаційна, рефлексивна, аутокомпетентність, загальнонаукова.

За результатами аналізу наукових досліджень можна укласти порівняльну таблицю.

Таблиця 1

Види компетенцій в структурі ПКМУ ФД

Види компетенцій	Зміст компетенцій	Дослідники
Фахова (предметна, спеціальна)	ЗУН у сфері конкретного навчального предмета. Передбачає обізнаність у відповідній спеціальності, науковій галузі, авторитетність, а також спеціальні фахову вміння і навички застосування наукових знань на практиці.	Адольф В.А., Кузьміна Н.В., Маркова А.К., Синенько В.Я.

Види компетенцій	Зміст компетенцій	Дослідники
Психологічна (соціально-диференційно психологічна)	Здатність використовувати психологічні ЗУН при організації взаємодії в освітній діяльності, вміння певним чином структурувати ці знання і застосовувати їх при організації ефективної педагогічної взаємодії, володіння сукупністю професійно важливих психологічних якостей на професійному рівні.	Демченко С.О., Кузьміна Н.В., Маркова А.К., Метельський Г.І.,
Соціальна	У загальному змісті: вміння жити та працювати з навколишніми, в професійному змісті: здатність до співпраці і професійного спілкування на високому рівні у професійному колективі і з учнями.	Маркова А.К., Мітіна Л.М., Овчарук О.В.,
Комунікативна	У загальному змісті: володіння усною і писемною комунікаціями, здатність до іншомовного спілкування, навички володіння ІКТ, в професійному змісті: вміння спілкуватись професійно.	Зимня І.А., Жуков Ю.М., Шаламова О.
Методична (дидактико-методична)	Знання цілей і завдань певної дисципліни на сучасному етапі розвитку, вміння орієнтуватися в сучасній методичній літературі, володіння методичними прийомами, методами й методиками викладання і навчання, знання сутності процесу навчання.	Адольф В.А., Бічич О.Б., Карпова Л.Г., Сластьонін В.О.,
Операційна (практико-діяльнісна)	Набір навичок і вмінь необхідних педагогу для здійснення різних видів професійної діяльності:	Карпова Л.Г., Маркова А.К., Сластьонін

Види компетенцій	Зміст компетенцій	Дослідники
	освітньої, виховної, розвивальної, діагностичної, організаційної, комунікативної, самоосвітньої, умінь мотивувати і планувати діяльність, визначати її зміст, впливати на учнів.	В.О., Мельниченко Г.В.
Загальнокультурна (культуро-логічна)	Знання культури України та світового мистецтва, розвинена культура мови та поведінки, вміння жити в соціумі згідно культурних норм і правил, знання сутності педагогічної культури і вміння виконувати професійну діяльність згідно норм і правил педагогічної культури.	Бабанський Ю.К., Бездухов В.П., Мішина С.Є, Правдіна О.В., Хоружа Л.Л.,
Етична (моральна)	Система професійних норм і правил поведінки вихователя, психолого-педагогічний інструмент впливу вчителя через особистісну поведінку на внутрішній світ дитини.	Бездухов В.В., Гришин Є.А., Добудько Т.В., Лобанова А.Н.
Аутокомпетентність (аутопси-хологічна)	Володіння уміннями і навичками управління вольовою та емоційною сферами, технологіями подолання професійної деструкції, сформованість рефлексії, здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, поінформованість педагога про себе, сильні і слабкі сторони власної особистості і діяльності,	Гузій Н.В., Д'яченко М.І., Карпова Л.Г., Кузьмін Є.С., Ємельянов Ю.Н.,
Загальнонаукова	В загальному змісті: володіння концептуальним апаратом і основними підходами у пізнанні і методами сучасної науки; в	Байденко В.І., Татур Ю.Г., Хуторський А.В.

Види компетенцій	Зміст компетенцій	Дослідники
	професійному змісті: знання основ педагогічної науки, розуміння і володіння методами і методиками науково-педагогічних досліджень.	
Методологічна	Знання принципів, методів, форм, процедур пізнання і перетворення педагогічної діяльності, знання загальнонаукової методології, уміння організувати і проводити педагогічні дослідження,	Даутова О.Б., Карпова Л.Г., Христофоров С.В.
Інформаційна	Володіння інформаційними технологіями, розуміння їх переваг і недоліків, вміння опрацьовувати різні види інформації, володіння засобами оперативного отримання і обробки інформації, вміння використовувати отриману інформацію для ефективного виконання професійної діяльності.	Віаніс-Трофименко К.Б., Даутова О.Б., Жукова М.М., Тришина С.В., Шаламова О.
Управлінська	Здатність до управління освітнім процесом, включає знання основ теорії управління, інформаційні, аналітичні, організаційні, планувальні вміння, цілепокладання, контролюючи, діагностичні навички і вміння, вміння організувати виховну і навчальну діяльність.	Єпішева О., Карпова Л.Г., Маркова А.К., Майер В., Присяжна А.Ф.
Рефлексивна	Вміння осмислювати та аналізувати власні досягнення, усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної діяльності, вміння передбачати і порівнювати своє розуміння себе з оцінками інших учасників педагогічного процесу.	Мельниченко Г.В.

Аналізуючи різноманітні види компетенцій, які визначені дослідниками в складі ПКМУ ФД і представлені в таблиці 1, слід зазначити, що згідно класифікації професійних компетенцій, запропонованої Я.І.Кузьминовим, Д.В.Пузанковим, І.Б.Федоровим, В.Д.Шадриковим [1, с. 7], в структурі ПКМУ ФД можна виділити дві складові – інваріантну, до якої відносяться ключові (загально професійні або базові компетенції), і варіативну, до якої входять спеціалізовані і вузькоспеціалізовані компетенції.

Інваріантна частина професійної компетентності базується на системі макро-, міди- і міні вмій, необхідних для здійснення основних видів практичної діяльності і щільно пов'язана з певною професією або групою професій [3, с. 74].

Отже, згідно результатів, що подані у таблиці 1 до інваріантної частини ПКМУ ФД ми можемо відносити: психологічну, соціальну, комунікативну, загальнокультурну, морально-етичну, загальнонаукову і методологічну компетенції.

Детально розглянувши змістове наповнення соціальної і комунікативної компетенцій, яке є дуже східним, ми об'єднуємо їх в одну соціально-комунікативну компетенцію. Оскільки соціальна взаємодія, співпраця і професійне спілкування невідривно пов'язані з комунікацією, а вміння спілкуватися професійно і ефективно педагогічна взаємодія завжди відбуваються у соціальному контексті.

Продовжуючи змістовий аналіз інваріантної частини ПКМУ ФД ми також об'єднуємо в одну компетенцію загальнонаукову і методологічну, тому, що зміст останньої по суті складає частину змісту загальнонаукової компетенції.

Що стосується загальнокультурної та морально-етичної компетенцій, спираючись на їхній зміст ми не можемо розглядати їх як повноцінні компетенції, а скоріше вони є аспектами, компонентами компетенцій інших видів. Тому, що незважаючи на те, що компетенції є «органічною сполукою знань, алгоритмів дії, досвіду, вмій і навичок, і проявляються в певних педагогічних ситуаціях» [4, с. 81], майбутній вчитель має бути носієм культури і моралі не лише певних ситуаціях педагогічної діяльності, а завжди і в усіх сферах життя. Тому ми розглядаємо загальнокультурну і морально-етичну компетенції, які є предметами дослідження інших науковців, як компоненти або змістовні елементи ПКМУ ФД, а не як види компетенцій.

До варіативної складової ПКМУ ФД ми включаємо фахову (предметну, спеціалізовану), методичну, оскільки методика викладання певної дисципліни щільно пов'язана з її змістом і сутністю, а також операційно-діяльнісну (технологічну, функціональну) і аутопсихологічну, які обумовлені особливостями стилю педагогічної діяльності та індивідуально-психологічними особливостями вчителя.

Беручи до уваги узагальнення нашого дослідження, а також висновки інших науковців (В.П.Бездухова, В.А.Болотова, Є.С.Крижановської, А.Н.Лобанової, А.К.Маркової, Л.М.Мітіної, С.Є.Мішиної, М.А.Пазюкової, О.В.Правдіної, А.Ф.Присяжної, В.В.Серікова, Т.М.Сорокіної, Ю.Г.Татур, Л.Л.Хоружої, А.В.Хуторського) ми розглядаємо операційно-діяльнісну компетенцію як компонент у змісті ПКМУ ФД.

Інформаційна, управлінська, рефлексивна компетенції не розглядаються нами як самостійні види компетенцій, на той підставі, що за своїм змістом і наповненням інформаційну і управлінську можна віднести до операційно-діялісного компоненту, а останню до аутопсихологічної компетенції.

Таким чином, (висновки) у структурі ПКМУ ФД нами були виокремлені наступні види компетенцій: психологічна, соціально-комунікативна, загальнонаукова як інваріантна частина ПКМУ ФД, і предметно-фахову, методичну і аутопсихологічну як варіативну частину.

Список використаних джерел

1. Госудатственные образовательные стандарты высшего профессионального образования: перспективы развития: [монография]. – М.: Логос, 2004. – 328с.
2. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе/ Л.В.Кондрашова. – Кривой Рог: КДПУ, 2000. – 218с.
3. Присяжная А.Ф. Прогностическая компетентность преподавателя и обучаемых/ А.Ф. Присяжная // Педагогика. – 2005. – №5. – С.71-78
4. Шаламова О. Развитие ключевых компетенций будущего учителя иностранного языка / О. Шаламова // Высшее образование в России. – 2006. – №12. – С.81-84.